

ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ՇԱՐՈՒՐՅԱՆ
Բանասիր. գիտ. թեկնածու, դոցենտ

ՀԻՍՈՒՄ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԿԵՐՊԱՐԸ ՀԱՅ ԵՎ ԱՄԵՐԻԿԱՆ
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ
(ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆ)

Աստծո Որդու գոյության առեղծվածը միշտ էլ հուզել է քրիստոնյա աշխարհին, ու նրա կերպարի որոնումները փարոսի պես լուսավորել են մարդկության պատմության մթին էջերը: Բյուրավոր մարդիկ, անկախ ռասայական պատկանելությունից ու հոգեկերտվածքից, կենսական դեգերումների ճանապարհին իրենց հայացքը հառում են առ երկինք և խորհուրդ կամ օգնություն են հայցում Աստծու միածին զավակից: Իսկ քանի որ գեղարվեստական գրականությունը մարդկային հույզերի, ուրախությունների ու տվայտանքերի անխարդախ հայելին է, ուստի այն ևս իր էջերում տևականորեն արտացոլել է Քրիստոսի կերպարը:

Գիտական տեսակետից այդ անդրադարձը եղել է բավական ընդարձակ, ինչ-որ իմաստով՝ համապարփակ, ընդգրկել է բազմաթիվ ազգերի գրողների տեսակետներն ու հասել մինչև մեր օրերը: Անշուշտ, խորհրդային տարիների պարտադրած աթեիստական մոտեցումներից հետո նոր հետաքրքրությունը դեպի աստվածաշնչյան թեմաներն ու մասնավորապես Հիսուսի անձը ներկայումս ստացել են առավել մեծ տարածում: Արդի համաշխարհային գրականությունը Քրիստոսին դիտարկում է ոչ միայն իբրև Աստծո Որդի, այլ նաև երկրային կնոջ զավակ, այսինքն՝ մարդ, որին հատուկ են մարդկային հասկանալի թերություններն ու թուլությունները: Այս իմաստով դրանից անմասն չէ նաև հայ գրականությունը: Փրկչի կերպարի անդրադարձը բնականաբար առկա է եղել դեռևս հայ դասական գրականության մեջ (Գրիգոր Նարեկացի, Ներսես Շնորհալի, Պետրոս Դուրյան, Հովհաննես Թումանյան...), սակայն այժմ այն ձեռք է բերել նոր հնչողություն և բավական հետաքրքիր մոտեցում ու մեկնաբանություն: Ժամանակակից բազմաթիվ հայ գրողներ են իրենց պարտքը համարել վերադառնալ աստվածաշնչյան թեմաներին և նորովի կերտել Աստծո Որդու կերպարը, սակայն այս հրապարակման մեջ մենք կանդադառնանք նրանցից հատկապես մի քանիսին, որոնց երկերը, մեր կարծիքով, ինքնատիպ են և խնդրո առարկայի տեսակետից ունեն բազմաթիվ աղերսներ ամերիկյան գրականության հետ:

Այսպես, 1991թ. Լևոն Խեչոյանը լույս է ընծայում իր «Խնկի ծառեր» խորագրով ժողովածուն, ուր, ի թիվս այլ պատմվածքների, գետեղված է նաև

«Հայրս» խորագրով պատումը. այստեղ Քրիստոսի կերպարն ունի բավական արդիական հնչողություն:

Պատմվածքի գլխավոր հերոսը երեխա է, որը երագում է բանաստեղծ դառնալ: Իր նպատակն իրականացնելու համար նա մեկնում է քաղաք ու մասնակցում քննությունների: Գալիքի անուրջներով տարված հերոսը, սակայն, ընկղմվում է արգելված Աստվածաշնչի ընթերցանության մեջ. նա հաղորդակցվում է Մատթեոս Ավետարանիչի գրչով պատկերված խաչ բարձրացած Քրիստոսի տանջանքներին, նրա՝ իր հորը՝ Եհովա աստծուն ուղղված աղաչանքերի նկարագրությանը և բաց է թողնում իր հետագա կյանքի համար այդքան կարևոր՝ բարձրախոսով հնչած հայտարարությունը: Հուսահատության փոխարեն տղան, այնուամենայնիվ, իրեն վերածնված է զգում, քանի որ կատարում է իր համար ճակատագրական բացահայտում. հասկանում է, որ «Քրիստոսը աշխարհի ամենամեծ բանաստեղծն է, Չարենցը՝ ամենախռճոր աստվածը»¹:

Աշխարհում իրենց վիճակված դերերի այս բավական յուրօրինակ շրջադասությամբ հեղինակը շեշտադրում է Քրիստոսի՝ մարդկային խոհերի բանաստեղծ, իսկ Չարենցի՝ աստվածային պոետ լինելու հանգամանքը: Այս այս հոգեցունց պատկերին հաջորդում է առաջին հայացքից սրբապիղծ թվացող, սակայն միանգամայն արդիական դրվագ. անուրջներով տարված երեխան հանդիպում է կապույտ ու ջինզ աչքերով մի ծերունու, որը նրան Քրիստոս է թվում, և ինքնամոռաց հետևում է վերջինիս դեպի նրա տուն: Բայց քիչ անց դաժան իրականությունը ցնցում է տղային. մանկապիղծ ծերունու ոտնձգություններից սարսափած՝ նա հեռապառ փախչում է: Հանդիպած ոստիկաններն էլ, չըմբռնելով երեխայի հոգեկան ապրումների խորությունը, նրան համարում են խելագար ու տանում հոգեբուժարան, քանի որ տղան հայտարարում է. «Գիտե՞ք՝ ես նորից եմ ծնվել»²: Բժիշկներն էլ իրենց հերթին բարձրաձայնում են մեկ այլ դաժան դատավճիռ. երեխան ունի հոգեկան խնդիրներ, քանի որ նման հիվանդությամբ է տառապում և նրա մայրը: Վերջինս իր երեխային պատմել էր արտառոց, սակայն գեղեցիկ պատմություն. այն է՝ ինքը կերել է պապիկի նվիրած նուռն ու լույս աշխարհ բերել մանկանը: Այս լուսավոր հեքիաթը, սակայն, փլուզվում է հորաքրոջ պարզաբանող նամակով: Երեխան մորն ասում է. «Դու ինձ բերել ես, երբ մեր գյուղ հարս ես եկել, մուրը ճակատիդ,

¹ Խեչոյան Լ., «Խնկի ծառեր», Երևան, «Նաիրի», 1991, էջ 22:

² Նույն տեղում, էջ 23:

բարուրով փաթաթած քո հետ բերել ես... Ո՞վ է իմ հայրը»³: Ընտանեկան ողբերգությունն ավարտվում է հոր հիասթափությամբ. տղամարդը միայնակ հեռանում է դեպի գյուղ և անգամ չի նայում ճամփեզրին նստած կնոջն ու որդուն: Իսկ երեխան իրեն նմանեցնում է Քրիստոսին, որի ծննդյան պատմությունը ևս նման է հրաշքի: Հեղինակն առկախ է թողնում պատմվածքի ավարտը և հնարավորություն է տալիս ընթերցողին՝ գտնելու սեփական բացատրությունն ու պարզաբանումը:

Քրիստոսի կերպարի մեկնաբանման թեման շոշափելիս հնարավոր չէ շրջանցել մեկ այլ հայ գրողի՝ Աղասի Այվազյանի «Ցուցակ» պատմվածքը, որը հրատարակվել է 1993-ին վերջինիս՝ «Երկրի վրայի զբաղմունքը» խորագրով ժողովածուի մեջ: Այստեղ հեղինակը Քրիստոսին դիմում է իբրև Իեշուա և պատկերում նրա կյանքի վերջին դրվագը, երբ մարդկության Փրկիչը գնում էր դեպի խաչելություն տանող սահմուկեցուցիչ ճանապարհով, իսկ նրան հետևում էր մարդկային մի խառնամբոյ, որը տենչում էր ականատես լինել և ըմբոշխնել այդ մահապատիժը, քանի որ ուրիշին դատապարտելով կամ քարկոծելով (Հակոբ)՝ փորձում էր մաքրագործվել սեփական զագիր աղտերից:

Պատմվածքում պատկերված հերոսներն ունեն աստվածաշնչյան անուններ, ինչպես նաև մարդկային թուլություններ, ախտեր: Այսպես, օրինակ, Հակոբն իշխանությանը հաճոյացող վախկոտի մեկն է, Աբազը՝ բորոտության պատճառով մահվան դատապարտված մի մարդ, որը նախանձում է Իեշուայի գեղեցկակազմ մարմնին, Եփրեմը թուլամորթ է ու անկարող պաշտպանել ինքն իրեն, իսկ Ռեբեկային տանջում էր սիրած տղամարդուց՝ Հովհաննեսից, լքված լինելու պատճառով հանգիստ չտվող վրեժխնդրության ծարավը: Մաղաթելն առևտրականին հատուկ իր հոգեբանությամբ ուրախանում է այն մտքից, որ իր նման Փրկիչն էլ է խաբված, իսկ Ջաքարիան, որը ճարպիկ ու հարմարվող էր իշխանություններին հաճոյանալու նպատակով, առանց վարանելու ընտրում է այն մեխերը, որոնք պետք է խաչին գամելին Աստծո Որդուն: Մարդկային անսահման չարությունից հուսահատ՝ հեղինակը բացականչում է. «Թերևս հավերժությունը երկու տեր ունի՝ Քրիստոսը և ՅՈՒՅԱԿԸ: Եվ այդ ցուցակի բեռը ավելի՞ ծանր է: Եվ եթե չլինեիր այդ ցուցակը, Աստծո որդին մարդու կերպարանքով չէր հայտնվի: Եվ այդ կերպարանքը ձևված էր ՅՈՒՅԱԿԻ մոդելով»⁴: Այսպիսով, հեղինակի

³ Նույն տեղում, էջ 29:

⁴ Այվազյան Ա., «Երկրի վրայի զբաղմունքը», «Ցուցակ», Երևան, «Նաիրի», 1993, էջ 134:

մտահղացմամբ՝ ցուցակը խորհրդանշում է քաղքենի աշխարհն ու մարդկային երախտամոռությունը: Սակայն այս աղտեղության, թվում է՝ անթափանց խավարում կա մի լուսավոր կետ, որը պայծառ ապագայի խորհրդանիշն է. դա ցուցակի մանչուկն է, որ «լուռումունջ հեկեկում էր՝ նայելով գեղեցիկ, գեղեցիկ, չարչարանքից ավելի գեղեցկացած Իեշուայի կերպարանքին»⁵: Հետևաբար մարդկությունն ունի հնարավոր փրկության գեթ մի փոքրիկ ճառագայթ, որը, սակայն, պարտավոր է անցնել տառապանքի տատասկոտ ուղիներով և միայն այդժամ կսրբագործվի ու կգեղեցկանա:

Քրիստոսի կերպարի վերլուծությունն անհնար է կատարել՝ առանց անդրադառնալու Հուդային, որը դարեր շարունակ խորհրդանշել է դավաճանությունն ու ստորությունը: Սակայն ներկայումս գիտության ասպարեզում առկա է մի գաղափար, ըստ որի՝ Քրիստոսի այս աշակերտը պարզապես Աստծո գործիքն էր, և նա անկարող էր չիրականացնել այն, ինչ նախատեսված էր ի վերուստ: Այս արդիական մոտեցումն է արտացոլված մեկ այլ հայ հեղինակի՝ Սեբեդյ Աղաջանյանի «Ես Հուդան եմ» վիպակում, որը լույս է տեսել 2002-ին: Այստեղ ամենայն մանրամասնությամբ ներկայացված են Հուդային սեփական մատնությունից հետո պաշարած մտորումներն ու հոգեկան տառապանքները: Մի կողմից՝ նա խուսափում է առաքյալների հետ հանդիպումից, որովհետև վախենում է նրանց արդար զայրույթի բռնկումից, մյուս կողմից՝ փորձում է փախչել իրականությունից, արդարացնել ինքն իրեն: Հուդան կանգնած է մութ ապագայի եզրին՝ որպես ժառանգություն ունենալով նույնքան մթին անցյալ, դավաճանությունից ծնված հոգեկան երկփեղկվածություն և անսահման կասկած սեփական արարքի իրավացիության հանդեպ: Արդյունքում ինքնակեղեքումը նրան բերում է դեպի մեղսագործության վայր: Իսկ այն, որ Հուդան սոսկ իրականացրել է Աստծո նախատեսած ծրագիրը, արտահայտվում է Հիսուսի հետևյալ խոսքերով. «...ամեն ինչ եղել է ըստ ասվածի, որպեսզի կատարվեն գրվածքները մարգարեների»⁶: Այս խոսքերն արտաբերում է հարություն առած Հիսուսն ու դրանով դնում Հուդայի կյանքի վերջակետը. Հուդան կարծում էր, թե մատնելով Ուսուցչին՝ հաստատել է սեփական ինքնությունը, իսկ պարզվում է, որ դա էլ էր ի վերուստ կանխատեսված: Ուստի ինքնասպանությունը դառնում է հրամայական պահանջ, և Հուդան կախվում է:

⁵ Նույն տեղում, էջ 141:

⁶ Աղաջանյան Ս., «Ես Հուդան եմ», Երևան, 2002, էջ 88:

Վիպակում առաջ է քաշվում նաև մեկ այլ՝ բավական ինքնատիպ տեսակետ. հեղինակը Պետրոս առաքյալին համարում է ոչ պակաս դավաճան, քանի որ Հուդան մատնել էր, իսկ նա՝ ուրացել: Ուստի Հուդայի հետ հանդիպման ժամանակ Պետրոսը դառնացած հայտարարում է. «Ուրացող շու՛ն, գնա ուրախացի, կաշիս փրկելու համար հավասարվեցի քեզ»⁷: Սակայն Հուդան մերժում է այդ հավասարեցումը՝ որպես մեղադրանք հայտարարելով, թե Պետրոսը հավատում է Ուսուցչին և դրա համար է տանջվում:

«Ես Հուդան եմ» վիպակում հեղինակը գեղարվեստական ազդեցիկ պատկերով է ներկայացնում նաև Քրիստոսի դատավարության տեսարանը, երբ Պիղատոսը, քահանայապետ Կայիափայի հետ զրույցում վստահ լինելով Հիսուսի անմեղության մեջ, ոչինչ չի ձեռնարկում, քանի որ պետք է իրականանար նրա անխուսափելի ճակատագիրը:

Հուդայի հոգեկան տվյալտանքներն իրենց գազաթնակետին են հասնում Քրիստոսի խաչելության պահին, երբ նա սպասում էր հրաշքի, որպեսզի համոզվեր Փրկչի՝ Աստծո զավակը լինելու հանգամանքի մեջ: Սակայն թե՛ Քրիստոսի լռությունն ի պատասխան իր հասցեին նետված մեղադրանքի և թե՛ հրաշքների բացակայությունը ստիպում են Հուդային ավելի խճճվելու սեփական կասկածների ուստայնում: Մինչդեռ Հիսուսն ուներ իր անձնական խոհերը, որոնք ամենայն հստակությամբ պարզաբանում են այդ խորհրդավոր լռությունը. «Արդեն զգում էր, հաստատ գիտեր, որ մոտ է օրն իր ապրած օրերի: Ինչ կարողացել, արել էր այդ միակ օրվա համար, բայց ինքը դեռ պատրաստ չէր: Մինչդեռ այն անխուսափելիորեն գալիս ու ահա, ահա ուր որ է պայթելու էր գլխին՝ իր կյանքից ամենամեծ հարկն ու առհավատյան ուզելու: Իսկ ներսում սանձակոտոր փոթորիկ էր, որ եթե չզսպվեր, անդառնալիորեն կավերեր ամենը, ինչ իր լինելու երաշխիքն էր և կարճատև կյանքի իմաստը: Վաղվա օրն իրեն տեսանելի էր, միտքը՝ հաշտ ու համաձայն, բայց մարմինը՝ տկար, ու հոգին՝ տակնուվրա»⁸:

Այսպես է հեղինակը կերտում Քրիստոսի մարդկային կերպարը. մի կողմից՝ նա գիտակցում է իրեն սպասվող տանջալից մահվան անխուսափելիությունն ու հասկանում, որ այդ է մարդկության փրկության միակ ճանապարհը, բայց, ինչպես ամեն մի սովորական մարդ, մյուս կողմից՝ սարսափում է վերահաս մահից: Խաչի վրա մահվան ճիւղաններում

⁷ Նույն տեղում, էջ 31:

⁸ Նույն տեղում, էջ 50-51:

տառապելով՝ նա տանջվում է ներքին հարցադրումներից և աղաղակում.
«Աստված իմ, ինչու՞ թողեցիր ինձ»⁹:

Հետաքրքիր են նաև Քրիստոսի մտորումները մոր մասին, երբ հոգեվարքից մեջ նա մտատանջվում է միայն Մարիամի տառապանքների ու հետագա ճակատագրի մասին: Նայելով մղկտացող մորը՝ Հիսուսը խորհում է. «Խեղճ կին, զոնե կարողանար տանը մնալ»¹⁰: Եվ որդիական հոգացողությամբ մահից առաջ ցանկանում է վստահանալ նրա բարեկեցության հարցում ու մոր մասին հոգացողությունը հանձնում է իր սիրելի աշակերտին՝ Հովհաննեսին: Հետագայում մենք նմանատիպ վերլուծության կհանդիպենք նաև ամերիկացի վիպասան Նորման Մեյլերի «Ավետարան ըստ Որդու» ծավալուն վեպում: Նույն վիպասանի երկում, որը բավական մոտ է Ս. Աղաջանյանի կերտած Քրիստոսին, մենք կտեսնենք նաև խաչ բարձրացած Փրկչի ներքին խոհերի, մահվան ժամին ապրած երկվության դրսևորումները: Սակայն հայ հեղինակն առավել հեռուն է գնում և վիպակի վերջում հարություն առած Քրիստոսի և Հուդայի հանդիպման ժամանակ մատնիչի բերանով հնչում են հետևյալ դատապարտող խոսքերը. «Մեզ ծամել են ու թքել...»¹¹, որին հետևում է Հուդայի՝ իբրև իրատես դատավորի աննախադեպ հայտարարությունը. «Միայն մի տարբերությամբ՝ քեզ հարությունն ու փառքը, ինձ՝ անեծքը»¹²:

Քրիստոս-մարդ, Քրիստոս-աստված հավերժական թեմայի որոնումները, անշուշտ, դուրս չեն մնացել նաև ամերիկացի գրողների ուշադրությունից: Այդ առումով ուշագրավ է այն փաստը, որ ամերիկյան գրականության մեջ Քրիստոսի կերպարի արծարծումն ի հայտ է եկել դեռևս 1880 թվականին, երբ լույս է տեսնում Լյու Ուոլեսի «Հեքիաթ Քրիստոսի մասին» խորագրով վեպը, որը, ժամանակակիցների վկայությամբ, «19-րդ դարի քրիստոնեական ամենագրեցիկ գիրքն էր»: Այն գեղարվեստական առաջին երկն էր, որն արժանացել է անգամ Հռոմի պապի դրվատանքին: Լյու Ուոլեսի «Հեքիաթ Քրիստոսի մասին» վեպը ժամանակին վերածվել է կինոնկարի, ունեցել է նաև բեմականացված տարբերակ:

Վեպի գլխավոր հերոսը Հուդա Բեն-Հուրն է, որը Երուսաղեմում թե՛ արքայազն է, թե՛ վաճառական: Գործողությունները ծավալվում են 1-ին դարում: Հատկանշական է, որ Բեն-Հուր անունը եբրայերենից թարգմանաբար նշանակում է «ճերմակ մետաքսների որդի»: Գլխավոր

⁹ Նույն տեղում, էջ 59:

¹⁰ Նույն տեղում, էջ 56:

¹¹ Նույն տեղում, էջ 89:

¹² Նույն տեղում, էջ 89:

հերոսի մանկության ընկերը Մեսսիան է՝ Փրկիչը, որը հռոմեական լեգեոնների փառապանծ սպա է: Վերջինիս հաղթական վերադարձի ժամանակ կազմակերպված շքերթի պահին Հուդայի տան աղյուսը պոկվում է, որի արդյունքում Հոմի կառավարիչը մահից մազապուրծ է լինում: Այս դրվագն էլ կանխորոշում է վեպի հետագա դիպաշարը. Մեսսիան առանց դատավարության մեղավոր է ճանաչում Հուդային, և վերջինս դատապարտվում է ցմահ թիապարտության, նրա մայրն ու քույրը բանտարկվում են, իսկ ունեցվածքը՝ բռնագրավվում:

Նախախնամության քմահաճույքով Հուդային հաջողվում է կենդանի մնալ, և նա վերադառնում է Երուսաղեմ, ուր փորձում է վրեժխնդիր լինել իր մանկության երբեմնի ընկերոջից՝ վերջինիս մեղադրելով իր ընտանիքի կործանման համար: Ինչպես տեսնում ենք, աստվածաշնչյան թեման շեշտակի փոփոխություն է կրում. Փրկիչը հայտնվում է մեղավորի կարգավիճակում և խաչվում է: Սակայն միայն նրա խաչելությունից հետո է Հուդան բացահայտում Հիսուսի առաքելության բուն իմաստը, և ինքն էլ ընդունում է քրիստոնեությունն ու իր ամբողջ կարողությունն ի սպաս դնում այդ նոր կրոնի տարածման սուրբ գործին:

Վեպի նման տարօրինակ դիպաշարը, անշուշտ, ունի իր որոշակի բացատրությունը. ժամանակակիցների վկայությամբ՝ գեղարվեստական այս երկի հեղինակն աչքի է ընկել իր ինքնատիպ հայացքներով, որը մասամբ բացատրում է Քրիստոսի կերպարի նման մեկնաբանությունը:

Ավելի ուշ՝ 1939 թվականին, Հիսուս Քրիստոսի կերպարն արծարծվում է մեկ այլ ամերիկացի գրողի՝ Ջոն Սթայնբեքի «Յասման ողկույզները» խորագրով ստեղծագործության մեջ, ուր Փրկիչը հայտնվում է գլխավոր հերոսի՝ Ջիմ Քեյզիի պատկերով: Այստեղ ընթերցողն ականատես է լինում հեղինակային մի յուրատեսակ հնարքի. գրական հերոսի անունը անգլերեն տառադարձությամբ հենց ընկալվում է իբրև Հիսուս Քրիստոս (Jim Casey): Ժամանակակիցների վկայությամբ՝ Ջոն Սթայնբեքը միտումնավոր կերպով ընթերցողին է ներկայացնում Հին և Նոր Կտակարանների միահյուսված պատմությունը՝ փորձելով շեշտադրել իր կերտած գրական հերոսի ու աստվածաշնչյան Քրիստոսի նույնականացված եզրերը: Հեղինակի պատկերմամբ՝ Ջիմ Քեյզին Հիսուս Քրիստոսն է, իսկ Թոմ Ջոուդը՝ Մովսեսը: Սակայն, ի տարբերություն աստվածաշնչյան կերպարների, այս երկուսն իրենց հետևորդներին տանում են դեպի գերություն և խճճվում տնտեսական բազում խոչընդոտների սարդոստայնում: Աստվածաշնչյան մոտիվներով է կառուցված «Յասման ողկույզների» նաև ավարտը. անսպասելիորեն վրա հասած անձրևախառը փոթորիկը խորհրդանշում է ջրհեղեղը, որը պետք է մաքրագործեր

մեղսավոր աշխարհը: Ուշագրավ է նաև խմբի փրկության վայրը՝ մի ամայի ամբար, որը հիշեցնում է այն մտուրը, ուր աշխարհ եկավ Քրիստոսը:

Ինչպես տեսնում ենք, վերոնշյալ վեպերի անգամ հպանցիկ քննությունից պարզ է դառնում, որ ամերիկյան գրականության մեջ Հիսուս Քրիստոսի կերպարը սկզբնավորվել է վաղուց և հետագայում ևս մնացել է առանցքային, մի հիմնախնդիր, որը մշտապես հուզել է մարդկային ներաշխարհն ու ծնունդ տվել իրարամերժ գաղափարների: Հիսուսը մի կողմից՝ անմեղ մարդու դատապարտողն է («Հեքիաթ Քրիստոսի մասին»), որը, սակայն, իր մահով ոչ միայն հերքում է այդ թվացյալ մեղադրանքը, այլև հենց այդ անարդարությունից տուժած անհատի համար վերածվում է ընդօրինակման արժանի կերպարի, մյուս կողմից՝ ընթերցողի առջև հառնում է մեկ այլ գրական կերպար՝ Փրկչի գաղափարներով ներծծված երբեմնի քարոզիչը, որն իր մահով ազդարարում է իսկապես նոր ու յուրօրինակ մարգարեության սկիզբը:

Սակայն հետագա ժամանակաշրջաններում կրոնական հարցադրումների հանդեպ մարդկային հետաքրքրությունն ամբողջականանում է Աստծո Որդու՝ Փրկչի կերպարում, և վերջինս սկսում է ընկալվել ավելի շատ իբրև մարդ, քան Աստված: Հիսուսի Քրիստոսի կերպարի ձևավորումը, հարկավ, ընթանում է Աստվածաշնչի յուրովի մեկնաբանման, նրան շրջապատող անձանց ու անցքերի արդիական վերանայումների ու վերապառումներին զուգընթաց: Ասվածի վառ ապացույցն է ամերիկացի վիպասան Նորման Մեյլերի «Ավետարան ըստ Որդու» վեպը, որն անտարակուսելիորեն նոր խոսք էր քրիստոնեական թեմայով գրված գեղարվեստական երկերի շարքում:

Նորման Մեյլերի վեպի առանցքային հատվածները երկուսն են՝ Քրիստոսի հանդիպումը Սատանայի հետ և, ի թիվս այլ գործողությունների մանրակրկիտ նկարագրության, Հուդայի կերպարի առանձնակի շեշտադրումը:

Մեյլերյան Քրիստոսի կերպարում հայտնվում են բազում գծեր, որոնք, որքան էլ համարձակ թվա, Հիսուսին վերածում են հեղինակի նախասիրած նոր կերպարի՝ իր խոսքով՝ «սպիտակ նեգրի», որը ևս կանգնած է կյանքի սահմանգծում: Մի կողմից՝ Փրկչի ուսերին ծանրացած է մարդկությանը ճիշտ ուղու վրա կանգնեցնելու դժվարին պարտականությունը, մյուս կողմից՝ այդ ճանապարհին սեփական ինքնագոհողության անխուսափելիությունն ու ապագայի հանդեպ անվստահ երկմտանքը. Փրկիչը բացարձակապես վստահ չէ, որ սեփական տանջալից մահով կարող է մարդկությանը դարձի բերել: Հատկանշական է, որ մեյլերյան Քրիստոսն իր մասին գրված աստվածաշնչյան պատմությունները համարում է

հեքիաթներ ու խորհուրդ է տալիս չհենվել դրանց վրա. «Նման հեքիաթների վրա չի կարելի հիմնվել ճիշտ այնպես, ինչպես արմատից պոկված թփի վրա, որը ըջվում է քամուց»¹³:

Այսպես ընթերցողի աչքի առջև կերտվում է Մարդ-Աստծու կերպարը, որն ավելի շատ մարդկային է, քան գերբնական: Քրիստոսն իրեն հայտարարում է Էսսեն, այսինքն՝ հրեաների հավատքին հատուկ աղանդի ներկայացուցիչ: Ուրեմն Հիսուսը ձեռք է բերում ազգություն ու դառնում աշխարհով մեկ թափառող ազգի զավակը:

Վեպի գործողություններն սկսվում են Քրիստոսի մանկության նկարագրությամբ. Փրկիչը վերապատմում է դեպքեր՝ սկսած իր տասներկու տարեկան հասակից: Ինչպես սովորական մահկանացուները, նա եւս կյանքի էական դասերը քաղում է հոգեկան ցնցումների ժամանակ: Հատկանշական է, որ ցանկանալով ընդգծել Քրիստոսի սովորական մահկանացու լինելու փաստը՝ վիպասանը բավական մանրակրկիտ ներկայացնում է այն բոլոր պատմությունները, որոնք մանուկ Հիսուսին պատմում է նրա հայրը՝ հյուսն Հովսեփը:

Մանուկ Փրկչի խոհերում, սակայն, արդեն առկա են փիլիսոփայական խոր մտորումներ, որոնք բնորոշ չեն սովորական երեխաներին ու դրսևորում են վերջինիս հոգում ծլարձակած բավական արտառոց հատկություն. տասներկուամյա տղան երևոյթներին տալիս է յուրատեսակ ինքնավերլուծություն ու փորձում պատասխան գտնել սեփական անձի բացառիկության վերաբերյալ: Հիսուսը դա կատարում է մանկական անաղարտ հոգու պարզությամբ. «Տասներկու տարեկանում Մայր տաճար կատարած այցելությունից հետո, երբ վերադարձա Նազարեթ, վճռեցի, որ իմաստունների հետ իմ գրույցում դրսևորածս իմաստությունը պետք է, որ ինձ փոխանցված լիներ այն մանուկներից, որոնք սպանվել էին իմ ծնվելու պատճառով»¹⁴:

Հետագա պատումի ընթացքում Նորման Մեյլերն ամենայն մանրամասնությամբ նկարագրում է Քրիստոսի այցը Հովհաննես Մկրտչին, գայթակղություններով լի հանդիպումը Սատանայի հետ, անապատում անցկացրած ներքին խորհրդածություններով լի քառասուն օրերի պարգևած իմաստությունն ու առաքյալների հավաքագրումը, ինչպես նաև խաչելության հոգեցունց տեսարանը: Քրիստոսի՝ իբրև աստվածային ուղու վրա կանգնած վերափոխված մահկանացուի կերպարն ակնառու է դառնում

¹³ Mailer Norman, "The Gospel According to the Son", Ballantine Books, New York, 1997.

¹⁴ Նույն տեղում, էջ 21:

հատկապես Հովհաննես Մկրտչի հետ հանդիպումից հետո, ինչը բեկում է մտցնում արդեն որոշակի հասունացում ապրող երիտասարդ Հիսուսի կյանքում. «Ես քայլելու համար ուժ էի գործադրում: Հիմա ես այլևս նման չեի այլ մարդկանց: Ոտքերս առաջվանից լայն քայլեր էին գցում: Այժմ ես ճանաչում էի այն մարդուն, որն ապրել էր իմ խեցու մեջ, և նա ավելի լավն էր, քան ես: Ես նա էի դարձել»¹⁵:

Աստծու Որդին առաքված է՝ փրկելու համար մարդկանց թանձր խավարով պատված հոգիներն ու անշեղորեն գնում է ի վերուստ նախանշված ուղիներով: Այդ առաքելությունն իրականանում է հավերժական պայքարի միջոցով, որը թրծում է հոգին ու ներարկում անկոտրում հավատ:

Վերոհիշյալ գաղափարը հատկապես ակնառու է դառնում ու խորանում, երբ վիպասանը ներկայացնում է Քրիստոսի ու Սատանայի հանդիպման դրվագը. հյուսնի որդին պետք է ուժերը չափեր Տարտարոսի տիրոջ հետ, որպեսզի իսկապես զգար ու գիտակցեր, որ Աստծու Որդին է, Փրկիչ, այլ ոչ թե սոսկ հասարակ մահկանացու: Այստեղ է, որ նրան օգնության է գալիս գերբնական լինելու հանգամանքը: Քրիստոսին հաջողվում է դիմակայել Սատանայի գայթակղություններին, բայց նա հստակ ըմբռնում է համայն մարդկության բարդ ու հաճախ անգամ անլուծելի գերխնդիրը՝ Սատանայի ստեղծած անդունդի վրայից թռչելուն բոլորը չէ, որ կարող են գիտակցաբար դիմակայել. «Իմ ներքնում վիհն էր: Ես գիտեի, որ դա այնտեղ է լինելու բոլոր եկող սերունդների համար: Երբ էլ որ նրանք կանգնեն բարձունքին, միշտ էլ կապրեն այդ անկառավարելի հոգու փոթորկումը, որը բնակվում է մեր շնչում և ունի ցատկելու ահը»¹⁶:

Սատանայի խարդավանքներին անգամ Քրիստոսն է մեծագույն դժվարությամբ դիմադրում և պարզորոշ գգում է ինչ-որ անբացատրելի կորուստ: «Ես կորցնում էի ինչ-որ բան,- խորհում է Փրկիչը,- որը տեսչում էի, բայց կորցնում էի այն ընդմիշտ»¹⁷:

Տարտարոսի տիրոջ հետ հանդիպման առաջացրած հակասական զգացումները, սակայն, լավագույնս արտահայտվում են Փրկչի հետևյալ բառերում. «Ես ապշած էի: Նա ոչ թե երկյուղ էր առաջացնում, այլ հանգստություն: Այժմ ես գիտեի, թե ինչպես է իրեն գգում ցածրակարգ պանդոկում գինի խմող մեղավորը: Երկարատև պասի թողած ազդեցությունը հեռացավ. կենարար հեղուկը լցվում էր վերջույթներին մեջ:

¹⁵ Նույն տեղում, էջ 35:

¹⁶ Նույն տեղում, էջ 54:

¹⁷ Նույն տեղում, էջ 56:

Ես կարողացա խոսել Սատանայի հետ. նա հանգստություն էր բերում: Եթե նրա հոտն անհանգստացնում էր ինձ, այն նաև ինձ լցնում էր համակրանքով դեպի այն իղձերը, որոնք ես դեռ ինձ թույլ չէի տվել զգալ»¹⁸: Որդու այս տարօրինակ ապրումների նկարագրությամբ Նորման Մեյլերն ընթերցողին է հղում բավական հետաքրքրաշարժ գաղափար. գայթակղությունը յուրօրինակ հանգստություն է պարգևում, որն էլ հենց լի է անթափանց վտանգով:

Հատկանշական է այն դրվագը, երբ Երուսաղեմ կատարած ճամփորդության ժամանակ Փրկիչն իր տեսած երազից գիտակցում է, որ հենց այս քաղաքում է նրան սպասում անխուսափելի մահը: Սակայն Սատանայի ձայնը շնչում է. «Մինչ ամեն ինչ կավարտվի, հարուստները քեզ էլ կտիրանան: Նրանք կղնեն քո պատկերն ամեն պատի վրա: Քո անունից հավաքվող ողորմությունները կուռճացնեն հզոր եկեղեցիների գանձարանը. մարդիկ ավելի շատ կերկրպագեն քեզ, երբ պատկանես ինձ, քան Նրան: Որն արդար է: Քանի որ ես հավասարագոր եմ Նրան»¹⁹: Այսպես է վիպասանն ազդարարում բարու և չարի՝ իբրև երկվորյակների անբաժանելի ընկերակցության մասին: Կասկածը, որ խորապես մարդկային զգացում է, սողոսկում է Փրկչի սիրտը: Անգամ մահվան ճանապարհին Աստծո Որդին բացարձակապես վստահ չէր իր բռնած ուղու ճշմարտացիության մեջ, քանի որ նա ավելի շատ մի մահկանացու է, որի միջոցով Աստված գործում է:

Անգամ օրհասական պահին խաչի վրա անասելի տառապանքներ ապրող Փրկչի կերպարում իր ամբողջ ուժգնությամբ ի հայտ է գալիս մահկանացուն. «Դա գայթակղություն էր: Միայն մի բան էր ինձ հետ պահում համաձայնելուց: Կրակի պես այրող արցունքները հայտնվեցին աչքերիս մեջ, որոնք շնչում էին, որ ես պետք է ոչ ասեմ Սատանային: Ես գիտեի՝ խաչի վրա անցկացրած այս պահերից հետո ես գիտեի: Հայրս անում էր այն, ինչ նա կարող էր անել: Անգամ, երբ ես արել էի այն, ինչ կարողացել էի: Այնպես որ նա ճշմարիտ իմ Հայրն էր: Ինչպես ցանկացած Հայր, Նա շատ ցավագին տագնապներ էր ունեցել, որոնցից շատ քչերն էին առնչվում իր Որդուն: Արդյոք Նրա ջանքերն այնքա՞ն մեծ էին եղել, որ հիմա Նա հոգնել էր»²⁰:

Մեյլերյան Քրիստոսի կերպարում միմյանց հետ անընդհատ բախվում և կարծես հավերժական պայքարի մեջ են մտնում երկու «ես»-եր՝ Հիսուսն

¹⁸ Նույն տեղում, էջ 48:

¹⁹ Նույն տեղում, էջ 154:

²⁰ Նույն տեղում, էջ 233:

ու իր Հայրը և Հիսուսն ու իր մայրը: Մի կողմից՝ Քրիստոսին հոգեկան անասելի տվայտանքներ են պատճառում երկնային Հորն ուղղված անպատասխան հարցադրումները, վերջինիս իրական սիրո հավաստիացումների հանդեպ որդիական կասկածները, բռնած ուղու իրավացիության երկմտանքները, մյուս կողմից՝ Հիսուսի ներաշխարհը փոթորկվում է մայրական սիրո դրսևորումներից, մոր հանդեպ որդիական պարտքի գիտակցումից, բայց և այստեղ բախվում են նաև Քրիստոսի աստվածային ու մարդկային գծերը. նա Աստծո Որդին է, բայց ծնվել է սովորական կնոջից, ուստի ունի մահկանացուն բնորոշ բոլոր հատկությունները: Սա վեպի գեղարվեստական տեսակետից ամենալարված ու ազդեցիկ պահերից մեկն է: Մարդ-Աստծու հոգում անդուլ պայքար են մղում հավատն առ իր երկնային Հայրն ու որդիական սերը դեպի սեփական մայրը: Եթե Սերգեյ Աղաջանյանի՝ վերոհիշյալ «Ես Հուդան» եմ վիպակում Մարիամի կերպարը հայտնվում է միայն խաչելության պահին, ապա ամերիկացի վիպասանը տալիս է մոյր ու որդու փոխադարձ սիրո և հասկացվածության բավական մանրամասն նկարագրություն: Սակայն պետք էնշել, որ հայ հեղինակն անգամ այդ հպանցիկ դրվագով կարողացել է ընթերցողին ողողել մայրական սիրո և որդիական նվիրվածության ու հոգացողության ջերմագին մթնոլորտով:

Ինչպես ցանկացած գթառատ մայր, Աստվածամայրը ևս անհանգստանում է Որդու ապագայով և փորձում է յուրովի միջամտել Հիսուսի կյանքին: Սակայն Քրիստոսն ընդվզում է ու խորհում. «Նա ինձ նայում էր իբրև իր նման մեկին և հետևաբար աշխարհին ներկայանալու անպատրաստ: Եվ իմանալով այն, ինչ էս պետք է այժմ փորձեի անել, ես գոհ չեի, որ նա այդքան քիչ էր վստահում ինձ»²¹: Որպես զավակ՝ Հիսուսն անասելի խորը սիրով է խոսում մոր մասին, բայց նաև ամեննին չի խորշում մատնանշել նրա թերությունները. «Նա ուներ այնքան մեծ սիրտ, որն արժանի էր թագուհու, բայց և թագուհու նման նա բավականություն չէր ստանում նրանից, ինչը չէր հասկանում»²²: Իսկ մայրը որդու մեջ պարզապես տեսնում էր իր զավակին, այլ ոչ թե ամբողջ մարդկության փրկչին ու մերժում էր հասկանալ նրա առաքելության նպատակը:

Գեղարվեստական որոշակի հնարքների միջոցով մատուցելով Աստվածաշնչից հայտնի փաստերը՝ վիպասանն ընդգծում է մոր ու որդու հոգեկան խոր կապը: Փրկիչն ուրանում է մորն ու քիչ անց խղճի անասելի

²¹ Նույն տեղում, էջ 60:

²² Նույն տեղում, էջ 60:

խայթերից տանջվում. Աստծու Որդին այլ ընտրություն չուներ, և ներքին զայրույթից խռովված հոգին հանգստացնելու նպատակով նա քայլերն ուղղում է դեպի ծովափ. բնության այդ կապույտ հրաշքը միայն կարող էր հանգստացնել Փրկչի ալեկոծված հոգին և ականջալուր լինել նրա ներաշխարհի չարտաբերված խոհերին: Բայց, որպես սովորական զավակ, Հիսուսը հոգեկան անդորրը մասամբ վերագտնում է սոսկ Նազարեթ վերադառնալով և Մարիամի կողքին մի քանի օրեր անցկացնելուց հետո միայն:

Երկրային մեծագույն պարզներից մեկը՝ որդիական սերն առ մայրը, ամբողջ ուժով արթնանում է Փրկչի հոգում, երբ խաչելության պահին նա ամբոխի մեջ տեսնում է կանգնած իր ծնողին. «Այժմ չափազանց ուշ էս հասկացա նրա սերը: Ես պարզ եմ՝ ուղարկված Տիրոջ կողմից, այնպես որ իմ մասին նրա սոսկումով հանդերձ՝ նա գոհություն էր հայտնել իմ արարքների համար: Քանի որ հավերժական սոսկումով ապրելը խանգարում է ճանաչել սեփական զավակին: Սակայն այս պահին նա հզոր ցավ էր ապրում ինձ համար: Ես կրկին իմ մորն էի պատկանում:... Այնպես որ ես ասացի Մարիամին. «Լաց մի՛ լինի: Ես վերադառնում եմ Հորս մոտ: Կի՛ն, նայի՛ր որդուդ»²³: Այս դրվագում ընթերցողը տեսնում է միաժամանակ հասարակ կնոջ զավակի և Աստծո Որդու միաձուլումը: Նա մոր հետագա ճակատագիրը վստահում է իր սիրելի աշակերտ Թովմասին:

Հավատարիմ մնալով Ավետարանում Քրիստոսի կյանքի նկարագրության պատկերման հերթագայությանը՝ վիպասանը զանց չի առնում նաև Փրկչի՝ առաքյալներին հավաքագրելու հանգամանքը: Սակայն միայն մեյլերյան գրչին հատուկ յուրատեսակ սուր դիտողականությունը կարող էր կերտել Հուդայի կերպարն ու առանձնացնել նրան մյուս առաքյալներից: Բավական պերճախոս է Հուդայի նկարագրությունը, որն ի սկզբանե ընթերցողին պատրաստում է վերջինից սպասվող գերագույն վտանգին: Սակայն կան ճակատագրական հանդիպումներ, որոնք անխուսափելի են անգամ Աստծո Որդու համար:

Հենց Հուդա Իսկավրիացու հետ է, որ Հիսուսը բավական երկարատև զրույց է ունենում, որի ընթացքում փորձում է հասկանալ, թե ինչու մարդիկ իրեն չեն հետևում, և ի պատասխան լսում է դավաճանի հետևյալ խոսքերը. «Դա նրանից է, որ դու նրանց չես հասկանում: Դու խոսում ես այս աշխարհի ավարտի և այլ թագավորություն մուտք գործելու մասին: Սակայն վաշխառուն կամ վաճառականը չեն ցանկանում, որ այս աշխարհն ավարտ

²³ Նույն տեղում, էջ 226:

ունենա: Նա իրեն հարմարավետ է զգում իր փոքրիկ հաղթանակներով ու ցանկանում է հնարավորություն ունենալ փայփայել օրվա կորուստների մասին իր խոհերը»²⁴: Հուդան անգամ չի թաքցնում, որ ինքը ևս համամիտ է վերջիններիս հետ, իսկ Հիսուսին հետևում է սոսկ այն պատճառով, որ նրա ասածներում հոգեհարազատ շատ բան է տեսնում:

Ինչպես տեսնում ենք, վիպասանն ամենևին նպատակ չունի կերտելու դավաճանի հստակ կերպար, որպեսզի նրան հակադրի Քրիստոսի՝ աստվածային լույսով ողողված կերպարին: Հուդան սովորական մարդ է, որն ունի իր սեփական սկզբունքները, որոնք պաշտպանելու համար կարող է դիմել անգամ ստոր քայլերի: Սակայն առաքյալներից միայն նա է, որ գրավում է Փրկչին, քանի որ իր դատողություններում ազատ է ու համարձակ: Վիպասանն անգամ չի անդրադառնում Հուդայի հետագա ճակատագրին՝ իր խնդիրը համարելով սոսկ Փրկչի քայլերին հետևելը:

Աստծո Որդին սովորական մահականցուի պես ունենում է նաև երկյուղի պահեր, քանի որ հասկանալով հանդերձ իր առաքելության բացառիկ կարևորությունն ու այն անմեկնելի սերը, որ Տերը ցուցաբերել էր՝ ընտրելով իրեն որպես սեփական զավակ, Հիսուսը վախենում է իրեն բաժին ընկած ճակատագրից: Երկյուղի առաջին սաղմերը թափանցում են նրա հոգին, երբ լսում է Հովհաննես Մկրտչի մահվան բոթը: Նույն երկյուղը, անշուշտ, հոգեկան ավելի խոր ապրումներով թաթախված, ի հայտ է գալիս կանխագուշակող երազի դրվագում:

Մարդկային են նաև Հիսուսի աղաչանքները՝ ուղղված Երկնքի Տիրակալին, երբ նա անասելի տանջանքներից տառապում էր խաչելության վրա: Փրկիչը ծարավից տոչորվող շուրթերով Աստծուց հրաշք է աղերսում: Նա, սակայն, աշխարհ էր եկել՝ փրկելու մարդկանց, ուստի վերջին պահին նրա մտքերն իր մոլորված զավակների հետ էին: Ահա թե ինչպես է նկարագրում իր կյանքի վերջին վայրկյանները ինքը՝ Փրկիչը. «Ես տեսա մի սպիտակ լույս, որը փայլեց երկնի պայծառության պես, սակայն այն շատ հեռու էր: Իմ վերջին մտքերն աղքատների դեմքերի մասին էին, որոնք այնքան գեղեցիկ էին ինձ համար, և ես հուսով էի, որ ճշմարիտ կլինեք, եթե իմ բոլոր հետևորդները շուտով սկսեին ասել, որ ես նրանց համար էի խաչի վրա մահացել»²⁵:

Բայց կյանքի վերջին ակնթարթին Փրկչին տանջում է ցավերից ամենադաժանը՝ չհասկացված լինելը: Նա ավելի շատ մտատանջվում է՝

²⁴ Նույն տեղում, էջ 136:

²⁵ Mailer Norman, “The Gospel According to the Son”, Ballantine Books, New York, 1997, p. 234.

տեսնելով իր հետևորդների՝ առաքյալների սրտում իսկական հավատ բոցավառելու ապարդյուն ջանքերը, քան սեփական դաժան ճակատագիրը: «Դժգոհությունը լիզում էր նրանց հավատարմության եզրերը»²⁶, - ահա այն պատկերը, որ Փրկիչը հստակ կարդում է առաքյալների աչքերում, երբ արդեն վստահ էր, որ մոտ է իր օրհասական ժամը: Միայն Պետրոսն է, որ հույս է ներշնչում, բայց այն էլ՝ որոշ վերապահումով. «Իսկ Պետրոսը կլինի իմ ժայռը իմ բոլոր ժամերին՝ բացի մեկից»²⁷: Այս սեղմ, սակայն խորունկ դիտողությամբ վիպասանը ցույց է տալիս այն անհատակ ցավը, որ կարող է պատճառել մարդուն իր ցանած պտուղների անիմաստությունը տեսնելիս:

Այսպիսով, մենք փորձեցինք մի փոքր անդրադարձ կատարել Քրիստոսի կերպարի վիճահարույց թեմային և ցույց տալ այն հետաքրքրաշարժն ու ինքնատիպը, որը միավորում, բայց միաժամանակ նաև տարանջատում է հայ և ամերիկացի գրողների տեսակետները: Սակայն բնավ չնսեմացնելով մնացած գրողների երկերի գրական արժանիքները՝ առանձնապես անդրադարձանք Նորման Մեյլերի և Մերգեյ Ադաջանյանի ստեղծագործություններին: Այդ ընթացքում զարմանալի նմանություններ գտանք իբրև սովորական որդի կերտված մեյլերյան Քրիստոսի և ադաջանյանական Հիսուսի կերպարներում: Եթե ամերիկացի վիպասանն այս թեման կարողացել էր ավարտուն դարձնել ծավալուն դրվագների նկարագրությամբ, ապա հայ հեղինակին դա հաջողվել է սոսկ խաչելության հոգեցունց պատկերում: Նորման Մեյլերի Քրիստոսը մարդ է և Աստված, որը վերապատմում է աստվածաշնչյան հայտնի իրադարձություններն իր սեփական տեսանկյունից, իսկ Մերգեյ Ադաջանյանն օգտագործում է Հուդային՝ որպես Հիսուսի կերպարի բացահայտման յուրօրինակ միջոց, որը, անշուշտ, ևս համարձակ ու ինքնատիպ միջոց է:

Գրականություն

1. Խեչոյան Լ., «Խնկի ծառեր», Երևան, «Նաիրի», 1991:
2. Այվազյան Ա., «Երկրի վրայի զբաղմունքը», «Ցուցակ», Երևան, «Նաիրի», 1993:
3. Ադաջանյան Ս., «Ես Հուդան եմ», Երևան, 2002:

²⁶ Նույն տեղում, էջ 131:

²⁷ Նույն տեղում, էջ 69:

4. Wallace Lew, "Ben Hur: A Tale of the Christ", Harper and Brothers Publishers, New York, 1902
5. Steinbeck John, "The Grapes of the Wrath and other Writings, 1936-1941", Library of America, 1996
6. Mailer Norman, "The Gospel According to the Son", Ballantine Books, New York, 1997.

Haikanush A. Sharuryan

Summary

This article which is entitled "The Character of Jesus Chrise in Armenian and American Literature" (comparative analysis) touches upon the new observation of the literary character of Jesus. We have taken several creations by Armenian contemporary writers which we think are more interesting and can have some featurues in common with American writers viewpoint. Thus we have also turned to the depiction of the same problem in American literature taking into consideration works by different authors. We have tried to compare Armenian and American authors and make our own observations.